

**The
Trivialist**

**ΑΠΟ ΤΟΝ
ΒΑΣΙΛΙΑ ΘΑΝΑΤΟ
ΣΤΟΝ
ΒΑΣΙΛΙΑ ΗΛΙΟ**

**Σεισμοί, λιμοί, καταποντισμοί
και άλλες διασκεδαστικές ιστορίες**

διόπτρα

Τίτλος

ΑΠΟ ΤΟΝ ΒΑΣΙΛΙΑ ΘΑΝΑΤΟ ΣΤΟΝ ΒΑΣΙΛΙΑ ΗΛΙΟ

ΣΕΙΣΜΟΙ, ΛΙΜΟΙ, ΚΑΤΑΠΟΝΤΙΣΜΟΙ

ΚΑΙ ΑΛΛΕΣ ΔΙΑΣΚΕΔΑΣΤΙΚΕΣ ΙΣΤΟΡΙΕΣ

The Trivialist

© Γιώργος Μουχλιάς 2024

© Για την ελληνική γλώσσα σε όλο τον κόσμο: Εκδόσεις Διόπτρα, 2024

Πρώτη ελληνική έκδοση

Φεβρουάριος 2024

Επιμέλεια κειμένου

Βίκυ Κατσαρού, Τάσος Γέροντας

Σχεδιασμός έκδοσης

Ελένη Κυριακίδου

Εικονογράφηση

Μαίη Σταθοπούλου

Κεντρικά γραφεία

Αγ. Παρασκευής 40, 121 32 Περιστέρι

Τηλ.: 210 380 52 28, Fax: 210 330 04 39

Βιβλιοπωλείο Books & Life

Σόλωνος 93-95, 106 78 Αθήνα

Τηλ.: 210 330 07 74

www.dioptra.gr

e-mail: sales@dioptra.gr • info@dioptra.gr

Απαγορεύεται η αναπαραγωγή ή ανατύπωση μέρους ή του συνόλου του βιβλίου σε οποιαδήποτε μορφή, χωρίς τη γραπτή άδεια του εκδότη.

ISBN: 978-618-220-638-6

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

- 10 Πρόλογος του δρ. Κλασικής Αρχαιολογίας, Θεόδωρου Παπακώστα**
(aka Archaeostoryteller)
- 12 Πρόλογος του αρχιγεωγραφόπουλου**
(aka Η Γεωγραφία είναι πολύ κουλ)
- 13 Πρόλογος από τη συγγραφέα Φυστίκι ΠουΚυλάει**
- 15 Σημείωμα του συγγραφέα και ευχαριστίες**
- I. Ο μαύρος θάνατος**
- 19** Ένας θανάσιμος στρατός από την Ανατολή
- 21** Μια δύσκολη ζωή
- 22** Αντιμέτωποι με το κακό
- 24** Ο αποδιοπομπαίος τράγος
- 26** Κάποιοι γλίτωσαν και κάποιοι το έριξαν έξω
- 27** Ιστορικές παρανοήσεις
- 29** Η επόμενη μέρα
- II. Η νέα εποχή**
- 32** Μεγάλα προβλήματα!
- 32** Φλωρεντία σημαίνει ανθισμένη
- 33** Οι θύρες του Παραδείσου
- 34** Στην Αιώνια Πόλη
- 35** Μαθηματικές αναλογίες
- 36** Το αβγό του Πίππο
- 38** Εργασίες και αναπάντεχα
- 39** Οι Συντεχνίες
- 40** Ο καθαγιασμός
- 41** Ο τρουλίσκος
- 41** Ένας κόσμος ανατέλλει
- III. Το χρονικό της καταστροφής**
- 44** Η σύγκρουση των δύο κόσμων
- 47** Παπικές σκοτούρες
- 48** Η Ένωση
- 49** Ο κλοιός στενεύει
- 50** Η πολιορκία
- 52** Η Άλωση
- 53** Η λεηλασία
- 54** Το «δεύτερο Βυζάντιο»
- 55** Θρηνούντες και καιροσκόποι
- IV. Ένας νέος κόσμος**
- 58** Τα μπαχαρικά
- 60** Η Εδέμ και η μυθική Ινδία
- 62** Ιωάννης ο Πρεσβύτερος
- 63** Ευκαιρίες και δυσκολίες
- 64** Οι Πορτογάλοι εξερευνούν την Αφρική
- 66** Η Ισπανία
- 68** Προς τα δυτικά
- 70** Η Συνθήκη της Τορδεσίγιας
- 71** Μια νέα ήπειρος
- 72** Βρέθηκε η Ινδία!
- 74** Το τελευταίο ταξίδι
- 75** Η γη του Ερρίκου
- 76** Κολομβιανές ανταλλαγές
- V. Στα δίχτυα της Αφροδίτης**
- 80** Τα έργα της Αφροδίτης
- 81** Τα έργα του Βάκχου
- 82** Τα έργα του Διαβόλου
- 84** Θανάσιμα «αμαρτήματα» και υστερικά ξεσπάσματα
- 86** Από τον θρίαμβο του θανάτου, στις χαρές της ζωής
- 88** Αναγεννησιακά ξεφαντώματα
- 90** «Φλωρεντινισμός»
- 92** Η «Πυρά της Ματαιοδοξίας» και το «Όργιο με τα Κάστανα»
- 95** Θανάσιμη υπερηφάνεια!

VI. Ελεύθερα πνεύματα και ευγενείς ψυχές

- 97** Σάντρο Μποπιτσιέλλι
- 103** Λεονάρντο Ντα Βίντσι
- 111** Μικελάντζελο Μπουοναρρότι

VII. Οι δύο όψεις της ηθικής

- 126** «Από κάτω προς τα πάνω»
- 127** Ο καλλωπισμός της Ρώμης
- 127** Οι Φούγκερ
- 128** Το παιχνίδι του στέμματος
- 130** Ο σκοπός αγιάζει τα μέσα
- 131** Μαρτίνος Λούθηρος
- 133** «Ρουά Ματ»
- 134** Τρίχες!
- 135** Υπακοή και πειθαρχία
- 137** Νέες ισοροπίες
- 138** Σκληρά διαζύγια
- 139** Όλοι στην Κόλαση
- 140** Η Ρώμη αντεπιτίθεται

VIII. Ο διάβολος φορούσε κάπα

- 144** Μια ιδέα «διαβολικά»
ελκυστική
- 146** Σατανικές ομοιότητες
- 147** Η Εκκλησία του Σατανά
- 149** Η Σφύρα των Μαγισσών
- 150** Ανακριτικό υλικό
- 152** Μάγισσες και κυνηγοί
- 154** Κακοδικίες
- 156** Η Συνωμοσία την Πυρίτιδας
- 157** Ένας πολιτισμός σε κρίση

IX. Ξεφλουδίζοντας το κρεμμύδι

- 159** Ιερή αποστολή
- 160** Το γεωκεντρικό «κρεμμύδι»

- 161** Ένας κόσμος αριστοτελικός
- 163** Νικόλαος Κοπέρνικος
- 165** Το Γρηγοριανό Ημερολόγιο
- 166** Τύχο Μπράχε
- 168** Γιοχάνες Κέπλερ
- 170** Γαλιλαίος Γαλιλέι
- 175** Επιστημονική διπλωματία
- 176** Ισαάκ Νεύτων
- 178** Παράδοξοι άνθρωποι
σε παράδοξους καιρούς

X. Ο αιώνας του μαργαριταριού

- 182** Η τέχνη στην υπηρεσία
του προμόσιον
- 184** Μια ζωή μέσα στους δρόμους
και στις νύχτες
- 188** Η τέχνη της εκδίκησης
- 191** Ο ωμός ρεαλισμός
στην τέχνη και στην πολιτική
- 193** Αποκεφαλίζοντας
τον τύρανο
- 194** Στον δρόμο
της απολυταρχίας

XI. Ο βασιλιάς Ήλιος

- 198** Το κράτος είμαι εγώ!
  - 200** Οι Βερσαλλίες
  - 203** Η ζωή δίπλα στον Ήλιο
  - 204** Η Υπόθεση των Δηλητηριών
  - 206** Η μαύρη κόρη
  - 208** Έκλειψη Ηλίου
  - 210** Συννεφιές και καταιγίδες
  - 211** Η τελευταία ακρόαση
  - 212** Η Αυλαία πέφτει
-
- 214** Πίστη στον άνθρωπο
  - 218** Επιλεγμένη βιβλιογραφία

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

**του δρ. Κλασικής Αρχαιολογίας,
Θεόδωρου Παπακώστα**
(aka Archaeostoryteller)

Γηραιά ή γριέντζω;

Ποια είναι η Γηραιά Ήπειρος;

Είναι η ήπειρός μας. Γιατί, είτε το θέλουμε είτε όχι, η Ευρώπη είναι γέννημα του ελληνικού πολιτισμού. Εγγονή του, για την ακρίβεια. Μέσω της Ρώμης. Μεγάλωσε βέβαια, όπως κάθε παιδί κι εγγόνι, και έφυγε και έζησε τις δικές της περιπέτειες. Και δεν την ξέρουμε.

Πόσο κρίμα!

Από την ώρα που ο Δίας κόζαρε το πριγκιπικό κοράσιο στην ακτή της Φοινίκης, την Ευρώπη, την κόρη με τα μεγάλα μάτια δηλαδή (ενδεχομένως κάτι σαν την Κάντι Κάντι των παιδικών χρόνων μας), και την απήγαγε για να την πάει στην Κρήτη, να την έχει στα όπα όπα (ελπίζουμε, ή έτσι λέμε για να δικαιολογήσουμε την αρπαγή) και η νεαρή κοπέλα έδωσε το όνομά της σε ολόκληρη ήπειρο, ξεκίνησε το μακρύ ταξίδι της ευρωπαϊκής ηπείρου, που, ενώ της έλειπε το μέγεθος, δεν της έλειπε το πάθος.

Η νεαρή πριγκίπισσα, η Ευρώπη, γέννησε τον Μίνωα, και πάνω του κρεμάστηκαν όλοι οι μύθοι για τον Μινωικό πολιτισμό, που ενέπνευσε και επηρέασε τον Μυκηναϊκό πολιτισμό, που με τη σειρά του έγινε τροφή για τους μύθους και τη φαντασία των Ελλήνων της ιστορικής περιόδου και έθρεψε τη φαντασία χιλιάδων καλλιτεχνών, από τον Όμηρο ως τον Λουκιανό. Ήρθε η Ρώμη και κατέκτησε τον ελληνικό κόσμο και έπαθε τρελό έρωτα με τον ελληνικό πολιτισμό, τους μύθους και τη λογοτεχνία, και δημιουργήθηκε ο ελληνορωμαϊκός κόσμος, που έμελλε να μπει στο πετσί της Ευρώπης, να τη στοιχειώσει και να την εμπνεύσει.

Ποια είναι όμως η Ευρώπη;

Δεν την ξέρουμε, παρότι είμαστε κομμάτι της, είμαστε άρρηκτα συνδεδεμένοι μαζί της, μας επηρέασε και μας επηρεάζει. Γιατί το εγγόνι γύρισε και μας έδωσε πίσω πολλά. Καλά και κακά. Η ανθρώπινη κοινωνία, η ανθρώπινη εμπειρία, η ανθρώπινη ύπαρξη δεν είναι ποτέ άσπρο ή

μαύρο. Και η ιστορία της Ευρώπης έχει όντως όλα τα χρώματα, μελανά και φωτεινά.

Ευτυχώς, έχουμε τον *The Trivialist*, που μας τη συστήνει με έναν μοναδικό τρόπο. Η παιχνιδιάρικη αφηγηματικότητά του μας ταξιδεύει σε κόσμους και εποχές, που έχουμε γνωρίσει μόνο ακροθιγώς. Μέσα από τις σελίδες αυτού του βιβλίου ξεδιπλώνονται με μαγικό τρόπο χιλιάδες ιστορίες και πτυχές μιας ηπείρου, που κουβαλούσε επάνω της τα τάματα, τις ευλογίες, τις κατάρεις, τις αμαρτίες και τα χαρίσματα ενός αρχαίου κόσμου και που κατάφερε, με πολύ ενδιαφέροντα τρόπο, να δημιουργήσει το δικό της πολύπλοκο πολιτισμικό, ιστορικό, κοινωνικό χάος.

Ας είναι αυτό το βιβλίο ένας μίτος της Αριάδνης (εγγονής της Ευρώπης γαρ) στον λαβύρινθο του ευρωπαϊκού πολιτισμού, που στην έξοδό του θα έχουμε βγει όλοι κερδισμένοι.

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

του αρχιγεωγραφόπουλου

(aka Η Γεωγραφία είναι πολύ κουλ)

Ο The Trivialist είναι ένας παραμυθάς. Όμως, αντί για παραμύθια, αφηγείται ιστορικά γεγονότα. Αυτή είναι και υπερδύναμή του, κατά την άποψή μου, την οποία ξεχώρισα από την πρώτη κιόλας φορά που τυχαία πέτυχα ένα άρθρο του στο ίντερνετ.

Χρειάζεται πραγματικό πάθος και μαεστρία, και ένα μοναδικό επικοινωνιακό ταλέντο, για να καταφέρει κανείς να σου μιλάει για την ιστορία, τον πολιτισμό και την τέχνη της Ευρώπης, και να σε κάνει να νιώθεις λες και βλέπεις την πιο καλοφτιαγμένη και γεμάτη σασπένς χολιγουντιανή ταινία! Γι' αυτό κατενθουσιάστηκα, όταν έμαθα πως θα κυκλοφορήσει αυτό το βιβλίο.

Δεν πρόκειται απλά για ένα βιβλίο γεμάτο εγκυκλοπαιδικές πληροφορίες. Ο The Trivialist με το έργο αυτό κατάφερε να μετατρέψει την (ιδιαίτερα «ζόρικη») ιστορία αιώνων της γηραιάς ηπείρου σε ένα συναρπαστικό και πιπεράτο αφήγημα, γεμάτο χιούμορ, που προσωπικά θα απολάμβανα όχι μόνο ως ενήλικας, αλλά και ως παιδί!

Ίσως να έχετε την εντύπωση ότι «εντάξει μωρέ, λίγο πολύ όλοι ξέρουμε την ιστορία της Ευρώπης από το σχολείο», όμως η ματιά και το φίλτρο του The Trivialist θα σας κάνει να τη δείτε αλλιώς και να την κατανοήσετε πραγματικά! Ο λόγος είναι πως επέλεξε να δομήσει το βιβλίο αυτό με έναν πολύ προσεκτικό και έξυπνο τρόπο, που βοηθά τον αναγνώστη να δει την ουσιαστική σύνδεση μεταξύ των γεγονότων. Μπορεί στο σχολείο να μάθαμε για μάχες, λοιμούς, κινήματα, τέχνες, συνθήκες κι αυτοκρατορίες, αλλά τα μάθαμε σαν να είναι «αυτοτελή επεισόδια» κάποιας σειράς, ενώ στην πραγματικότητα όλα συνδέονται! Ο The Trivialist λοιπόν έρχεται και τα βάζει όλα σε μία σειρά, σε μικρά ευκολοδιάβαστα κεφάλαια, λύνοντας απορίες που δεν γνωρίζαμε καν ότι είχαμε!

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

από τη συγγραφέα Φυστίκι ΠουΚυλάει

Ξέρεις τι είναι να έχεις μία από τις πιο δυνατές παρουσίες στο ελληνικό διαδίκτυο, να δουλεύεις κάθε μέρα σε δημοφιλείς πλατφόρμες social media, να σε αποθεώνουν μυριάδες (οκ, υπερβάλλω, είμαστε μικρό «χωριό») και το παιδί σου να ενθουσιάζεται με τα ποστ του Trivialist; Ε, αυτό έχω πάθει. Και συγγνώμη, αλλά δεν μου αρέσει καθόλου! Ποιος είναι αυτός ο τύπος; Και με ποιο δικαίωμα σε πήρε από μένα και ποια θυσία, ποια θυσία έχει κάνει ΑΥΤΟΣ για σέέέ-έέέ-έέένα!!!

Εντωμεταξύ, δεν μιλάμε για οποιοδήποτε περιεχόμενο, μιλάμε για αναρτήσεις ιστορίας, αν είναι ποτέ δυνατόν! Αυτή την ίδια ιστορία που το παιδί μου αρνείται να κάτσει να διαβάσει την παρακολουθεί φανατικά μέσω του Trivialist – και κάπως έτσι μπήκα κι εγώ στο τριπάκι να ασχοληθώ, να δω περί τίνος πρόκειται. Και κόλλησα.

Μιλάμε για πολύ ύπουλη προσωπικότητα! Διαβάζεις τα κείμενά του και γελάς. Διασκεδάζεις! Και δεν παίρνεις χαμπάρι πως ταυτόχρονα μαθαίνεις ιστορία, προβληματίζεσαι, σκέφτεσαι – είναι ωραία πράγματα αυτά τώρα; Δεν ανοίγουμε το ίντερνετ για να εκπαιδευτούμε, κύριέ μου. Για να γελάσουμε το ανοίγουμε! Αν θέλαμε να μάθουμε ιστορία, θα διαβάζαμε και κάνα βιβλίο. *Oh wait!* Και αυτό εδώ τι είναι;

Θα σας πω τι είναι. Αφού με έπιασαν κορόιδο άλλη μια φορά, παρασύρθηκα και άρχισα να το διαβάζω. Σιγά, κάνα δυο σελίδες θα διαβάσω και θα το παρατήσω, σκέφτηκα η αφελής. Θα ρίξω μια ματιά στα sos. Ε, άμα με εξετάσει, όλο και κάτι θα γράψω, να πιάσω τουλάχιστον τη βάση! Τι εννοείτε δεν είμαι μαθήτρια; Γηράσκω δ' αεί πολλά διδασκόμενη, θα σας απαντήσω και κρείττον οψιμαθή είναι ή αμαθή – και τα δύο γνωμικά εντωμεταξύ αναφέρονται στην απόκτηση γνώσης ακόμα κι αν είσαι μεγάλος σε ηλικία· προφανώς δεν με αφορούν, καθότι εγώ μπουμπουκί, παρ' όλα αυτά τολμώ να ομολογήσω πως ΙΣΩΣ, ίσως λέγω, το ταλαίπωρο μυαλό μου δεν απορροφά πλέον πληροφορίες με την ταχύτητα που συνέβαινε αυτό μερικές (λίγες, ε!) δεκαετίες πίσω. Κι όμως, φίλοι μου... Το βιβλίο

του Trivialist με κράτησε, το ξεκοκάλισα και είμαι έτοιμη για διαγώνισμα, ρωτήστε με ό,τι θέλετε, θα γράψω εικοσάρι! Μα πώς έγινε αυτό;

Έγινε με μαεστρία. Ο Trivialist είναι μερακλής. Δεν γνωρίζει απλώς ιστορία, την κατανοεί και δεν σταματά να τη μαθαίνει. Σαν μικρός πρίγκιπας που προσγειώνεται σε πλανήτες και κάνει ερωτήσεις, εξερευνά ιστορικές περιόδους και, αφού «συνομιλήσει» μέσω πηγών με τους ανθρώπους της κάθε εποχής, μεταδίδει τη γνώση του με χιούμορ, λιγότερο ως ιστορικός και περισσότερο ως ταξιδευτής, σαν να ήρθε ξαφνικά εκεί που κάθесαι, τίναξε λίγη αστρική σκόνη από πάνω του, κάθισε δίπλα σου και αναφώνησε: «Φτιάξε καφέ να σ' τα πω!». Και κάπως έτσι, με έναν καφέ στο χέρι (ή με ένα κρασί, εκεί θα τα χαλάσουμε;), θα σου μιλήσει για επικές μάχες, για γαργαλιστικές πληροφορίες από τα ενδότερα των παλατιών, για λοιμούς, σεισμούς και καταποντισμούς, αλλά και για το πώς το τρίβαν το πιπέρι του διαβόλου οι καλογέροι.

Μια ιστορία μπλοκμπάστερ! Πάρε ποπκόρν και άραξε!

ΣΗΜΕΙΩΜΑ

του συγγραφέα και ευχαριστίες

Τον Αύγουστο του 2020, καθώς liaζόμουν σε μια ξαπλώστρα και χάζευα τη θάλασσα, ανασηκώθηκα και με στόμφο δήλωσα στον φίλο μου τον Νικολάκη πως θα γινόμουν content creator! Μάλλον δεν με πήρε στα σοβαρά και βούτηξε. Μεταξύ μας, ούτε κι εγώ θα με έπαιρνα στα σοβαρά, αφού από τέτοιες δηλώσεις, άλλο τίποτα...

Όμως τούτη η ιδέα δεν έλεγε να φύγει από το μυαλό μου. Το σκέφτηκα από δω, το σκέφτηκα από κει και αποφάσισα να φτιάξω μια ψηφιακή περσόνα, που θα αφηγούνταν τα σημαντικά και τα ασήμαντα της ευρωπαϊκής ιστορίας και του πολιτισμού. Άλλωστε Ευρωπαϊκό Πολιτισμό είχα σπουδάσει και αυτό ήθελα να πλασάρω στο φιλομαθές κοινό των ελληνικών social media.

Τελικά ο Νικολάκης με πήρε στα σοβαρά και μου βρήκε το όνομα! Και έτσι, σε χαλαρό mood, με σαγιονάρες και μια παγωμένη μπίρα στο χέρι, γεννήθηκε ο The Trivialist, ένας ιστορικός κουτσομπόλης, που ξετρυπώνει τις αθέατες πλευρές της ζωής και βγάζει στη φόρα τα πλυμένα και τα άπλυτα του ευρωπαϊκού παρελθόντος.

Και μετά όλα πήρανε τον δρόμο τους. Οι ιστορίες μου διαβάστηκαν και αγαπήθηκαν, οι followers έγιναν χιλιάδες, μίλησα στο TEDx, μίλησα σε MME, μίλησα σε μαθητές και φοιτητές και, κάποια στιγμή, μίλησα με τον εκδότη μου. Και συμφωνήσαμε να γράψω ένα βιβλίο, που θα εξιστορούσε τις ένδοξες μέρες, τις μεγάλες τραγωδίες και τις πιο ντροπιαστικές στιγμές της Ευρώπης των Πρώιμων Νέων Χρόνων.

Μιλάμε για τη μακρά εκείνη περίοδο (τη σχετικά άγνωστη στο ελληνικό κοινό), που διαδέχεται τον Μεσαίωνα και προηγείται της εποχής των μεγάλων επαναστάσεων του 18ου και 19ου αιώνα. Ήταν τότε που οι Ευρωπαίοι, μετά το σοκ του Μαύρου Θανάτου, αναγεννήθηκαν και έστρεψαν εκ νέου το ενδιαφέρον τους στις αρχαίες τέχνες, στη φιλοσοφία και στις επιστήμες. Ήταν τότε που εγκαταστάθηκαν στις μεγάλες πόλεις, ανέπτυξαν το εμπόριο και τις τραπεζικές συναλλαγές, ανοίχτηκαν στους

ωκεανούς για να εξερευνήσουν τον κόσμο και, δειλά-δειλά, αμφισβήτησαν τις δυνάμεις της συντήρησης, προσπαθώντας να ξεφύγουν από τη δεισιδαιμονία, τις κοινωνικές αδικίες και την πολιτική καταπίεση. Αλλά ήταν και τότε που βασάνισαν και εξόντωσαν εκατομμύρια ανθρώπων ανά την υφήλιο και οργάνωσαν τα ολοκαυτώματα των γυναικών, που δήθεν τις διαφέντευε ο Διάβολος. Μιλάμε για την περίοδο που οι Ευρωπαίοι πάσχιζαν να βρουν την ταυτότητά τους – μετέωροι ανάμεσα στη φαντασία και τη λογική, τη βαρβαρότητα και τον ανθρωπισμό.

Τι είδους ταυτότητα κατάφεραν να διαμορφώσουν, μένει να το δούμε σε αυτό το βιβλίο.

Και αν φοβάσαι πως θα χαθείς σε ανούσιες λεπτομέρειες, ατελείωτες λίστες ονομάτων και ημερομηνίες, μην ανησυχείς. Οι ιστορίες που θα διαβάσεις γράφτηκαν με ιδιαίτερη φροντίδα, όχι μονάχα για εκείνους που γνωρίζουν και αγαπούν την ιστορία, αλλά, κυρίως, για εκείνους που τη βρίσκουν ακατανόητη και χασοκή ή που θέλουν να τη γνωρίσουν, αλλά δεν ξέρουν πώς και από πού να ξεκινήσουν.

Εδώ, τα γεγονότα αποτελούν μονάχα παραδείγματα, αφού τον πρώτο λόγο έχουν τα βιώματα των ανθρώπων και τα φαινόμενα της ζωής. Εδώ, θα δούμε περιέργες ιστορίες για εστεμμένους, κληρικούς, και μοχθηρούς καλόγερους, επιτήδειους εμπόρους, συνωμότες τραπεζίτες, άπληστους θαλασσοπόρους και ναυτάκια ζουμπουρλούδικα, αλλά και για μειονότητες καταπιεσμένες, γυναίκες κακοποιημένες, επιστήμονες βασανισμένους και καλλιτέχνες εμπνευσμένους. Θα δούμε παράδοξες αντιλήψεις, πικάντικα μυστήρια, γκουρμέ συνταγές, σεξοσκάνδαλα και θανατηφόρες ραδιουργίες (όσα δηλαδή δεν συναντήσαμε ποτέ στα σχολικά βιβλία ιστορίας), ενώ θα ακούσουμε, με τη βοήθεια της τεχνολογίας, τις μουσικές και τους ήχους μιας ολόκληρης εποχής.

Και μπορεί πολλά από αυτά να σου φανούν απίστευτα, όμως σε διαβεβαιώ πως κάθε γεγονός που θα συναντήσεις είναι ιστορικά τεκμηριωμένο ή έτσι καταγράφηκε από τον χρονικογράφο των καιρών – ίσως με κάποια δόση τσαχπινιάς, υπερβολής ή ακόμη και κακεντρέχειας, που όμως έχει την αξία του, καθώς αντανakλά τις τότε αντιλήψεις και συμπεριφορές των ανθρώπων και των κοινωνιών τους. Άλλωστε, θα διαπιστώσεις πως οι αντιλήψεις και οι συμπεριφορές αυτές δεν άλλαξαν και πολύ στη διάρκεια του χρόνου. Οι άνθρωποι δεν έπαψαν να μοχθούν για την επιβίωσή τους, να φιλονικούν και να ραδιουργούν για την εξουσία, να ερωτεύονται, να αγαπούν και να θρηνούν. Γι' αυτό και η ιστορία είναι πάντοτε επίκαιρη. Είναι ο χάρτης εκείνος που μας δείχνει τα αδιέξοδα, τις

κακοτοπιές, αλλά και τις ανοιχτές λεωφόρους της γνώσης, της προόδου και της ανθρωπιάς!

Οπότε, τώρα χαλάρωσε στον καναπέ, στην ξαπλώστρα ή στη σεζλόγκ σου, και ετοιμάσου να ταξιδέψουμε. Τη βιβλιογραφία θα τη βρεις στις τελευταίες σελίδες του βιβλίου. Για περισσότερες πληροφορίες, σε προτρέπω να επισκεφθείς ιστοσελίδες μουσείων, πανεπιστημίων και έγκριτων εκπαιδευτικών οργανισμών. Κατά τ' άλλα, θα χρειαστείς την κάμερα του κινητού σου, για να σαρώνεις τους κώδικες QR, μα, πάνω απ' όλα, θα χρειαστείς ανοιχτό μυαλό!

Θέλω να ευχαριστήσω τους τρεις σημαντικούς φίλους που απέκτησα μέσα από την εμπειρία του The Trivialist, τον Θωδωρή Παπακώστα (aka Archaeostoryteller), το αρχιγεωγραφόπουλο (aka Η Γεωγραφία είναι πολύ κουλ) και το Φυστίκι ΠουΚυλάει, που από την αρχή υποστήριξαν το διαδικτυακό μου εγχείρημα και δέχτηκαν να με προλογίσουν σε τούτο το βιβλίο με τα τόσο όμορφα λόγια τους!

Επιπλέον, θέλω να ευχαριστώ τη Διδάκτορα της Ιστορίας των Επιστημών, καθηγήτρια στο Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο και καθηγήτριά μου, Έλενα Μανιάτη, που, δίχως δεύτερη κουβέντα, δέχτηκε να μου δώσει το επιστημονικό της feedback στα σχετικά με το αντικείμενό της σημεία, όπως, επίσης ευχαριστώ και τη Διδάκτορα Πολιτικών Επιστημών και ερευνήτρια του Εθνικού Ιδρύματος Ερευνών για ζητήματα φύλου, Νέλλη Καμπούρη, που με προσοχή διάβασε και μου υπέδειξε τις διορθώσεις της.

Φυσικά, δεν μπορώ να παραλείψω από τις ευχαριστίες μου την υπέροχη ομάδα των εκδόσεων Διόπτρα, την Αλεξάνδρα, τη Γλυκερία, τον Κωνσταντίνο και τον Γιάννη, που με εμπιστεύτηκαν σε αυτό το project και έκαναν υπομονή μέχρι να το ολοκληρώσω.

Τέλος, ευχαριστώ από καρδιάς και αφιερώνω το βιβλίο αυτό στον Νίκο Παπαθανασίου (τον Νικολάκη), που όχι μόνο βρήκε το όνομα για την ψηφιακή μου περσόνα, αλλά με ενθάρρυνε να το γράψω, αφού πίστευε περισσότερο από εμένα στις δυνατότητές μου, και, μάλιστα, με βοήθησε αρκετές φορές να ξεμπλοκάρω με τις εύστοχες παρατηρήσεις του.

Ο ΜΑΥΡΟΣ ΘΑΝΑΤΟΣ

Χάρτης
με την
πορεία της
πανούκλας

Tο 1342 κάθισε στον παπικό θρόνο ο Κλήμης ΣΤ΄, ένας ποντίφικας με αγάπη για τις σπατάλες και τις διασκεδάσεις. Το είχε φιλοσοφήσει! Η ζωή ήταν μία και μικρή και δεν ήθελε στο κεφάλι του σκοτούρες, παρά μόνο απολαύσεις και σορολόπι!

Έτσι, στο παλάτι του, στην Αβινιόν, συγκέντρωσε τροβαδούρους, σαλτιμπάγκους και τους καλύτερους μουσικούς της Γαλλίας, για να ξεφαντώνει με την ερωμένη του, τη Σεσίλ, και τους πιο καλούς του φίλους. Και τα τραπέζια που οργάνωνε ήταν ξακουστά για τα εξάισια εδέσματα και τους εκλεκτούς μεζέδες τους, από κρέας κύκνου, αγριόκοτας και φασιανού, που πάντοτε συνοδεύονταν από σπέσιαλ κρασιά για όλη την παρέα.

Όπως έλεγε ο Κλήμης, όλα αυτά τα έκανε όχι μονάχα για την καλοπέρασή του, αλλά επειδή συμπονούσε το αμαρτωλό του ποίμνιο. Με δυο λόγια, ήθελε να ζήσει ως «αμαρτωλός ανάμεσα στους

αμαρτωλούς»! Και επειδή αγαπούσε τη ζωή, ήθελε να ξέρει όλα όσα του επεφύλασσε ο Θεός για το μέλλον του. Έτσι, οι πιο γνωστοί επιστήμονες της εποχής, που μελετούσαν τα μαθηματικά, την ιατρική και την αστρολογία, τον ενημέρωναν για κάθε ύποπτη κίνηση που συνέβαινε στους ουρανούς.

Στις 20 Μαρτίου του 1345, για παράδειγμα, ο Κρόνος, ο Δίας και ο Άρης συναντήθηκαν στο ζώδιο του Υδροχόου. Ο παπικός γιατρός Γκυ ντε Σολιάκ προειδοποίησε τον πάπα πως σε λίγο καιρό τα γλέντια και οι χοροί θα αποτελούσαν παρελθόν! Διότι ένας θανάσιμος στρατός ερχόταν από την Ανατολή. Πολύ αίμα θα χυνόταν, ολόκληρα έθνη θα καταστρέφονταν και η γη θα ερήμωνε. Οι άνθρωποι θα πεινούσαν, θα αρρώσταιναν και θα αλληλοεξοντώνονταν. Και όλα αυτά τα συγκλονιστικά θα κρατούσαν για μια δεκαετία!

«Μήπως είσαι λιγάκι δραματικός;» σκέφτηκε ο Κλήμης ακούγοντας τον Ντε Σολιάκ.

Δύο χρόνια πέρασαν και τίποτα απ' όσα πρόβλεψε ο «κατσικοπόδαρος» γιατρός και οι σοφοί της Αβινιόν δεν συνέβη.

Έως ότου έφτασαν τα νέα από τη Σικελία...

Τον Οκτώβρη του 1347, στην πόλη της Μεσσήνης, εκατοντάδες άνθρωποι κάθε ηλικίας αρρώστησαν βαριά. Τα σώματά τους γέμισαν με αποστήματα, από τους μηρούς και τις μασχάλες μέχρι τον σβέρκο και τα γεννητικά τους όργανα – αποστήματα που σύντομα μεγάλωναν και μαύριζαν, φτάνοντας σε μέγεθος αβγού κότας ή χήνας. Οι άρρωστοι ψήνονταν στον πυρετό και πονούσαν αφόρητα, ενώ κάθε φορά που άνοιγαν το στόμα τους, αντί για βογκητό, έβγαζαν αίμα. Το μαρτύριο των δύστυχων κρατούσε τρεις με τέσσερις μέρες το πολύ, μέχρι που πέθαιναν αφρόντιστοι και αβοήθητοι. Δεν είχαν ιδέα πως μόλις είχε ξεσπάσει μια από τις φονικότερες πανδημίες της ιστορίας, που θα θέριζε πολλά εκατομμύρια ψυχών. Ήταν ο «Μαύρος Θάνατος»!

Ένας θανάσιμος στρατός από την Ανατολή

Αλλά ας πάρουμε τα πράγματα με τη σειρά. Τι είχε προηγηθεί για να πέσει στα κεφάλια των Ευρωπαίων μια τέτοια οργή; Όπως εικάζεται, μερικά χρόνια πριν και κάπου στην Κεντρική Ασία, κάτι τροφαντοί αρουραίοι, με μαύρο τρίχωμα και άφθονους ψύλλους, άρχισαν να νοσούν από τον βάκιλο του Γερσίν, έναν βάκιλο που μεταφέρουν οι

ψύλλοι, και προκαλεί την πανώλη νόσο ή, κοινώς, την πανούκλα. Ο βάκιλος αυτός σύντομα μεταπήδησε από τα τρωκτικά στους ανθρώπους. Και μπορεί να μην ξέρουμε με βεβαιότητα σε ποιο ακριβώς σημείο της Ασίας συνέβη το μοιραίο κρούσμα, ξέρουμε όμως με σιγουριά ποιοι το μετέδωσαν: οι Μογγόλοι!

Την εποχή εκείνη, οι μονίμως έξαλλοι αυτοί Ασιάτες διοικούσαν μια αχανή έκταση, από την Κίνα ως τις ουκρανικές πεδιάδες. Και, πέρα από τα πολεμοχαρή τους ένστικτα, διακρίνονταν και για την κακή τους σχέση με την υγιεινή – όχι πως και οι υπόλοιποι μεσαιωνικοί λαοί έλαμπαν από καθαριότητα...

Τέλος πάντων, μαζί με τα μογγολικά στρατεύματα, τα εμπορικά καραβάνια στον αρχαίο Δρόμο του Μεταξιού και κάτι χριστιανούς ιεραπόστολους, η πανούκλα άρχισε να διασπείρεται απ' άκρη σ' άκρη της Ασίας. Και το 1347, όταν οι Μογγόλοι της Χρυσής Ορδής πολιορκούσαν μια γενοβέζικη πόλη στα βόρεια της Μαύρης Θάλασσας, την Κάφφα, συνέβη το αποτρόπαιο· στο στρατόπεδό τους εμφανίστηκε η πανούκλα, αναγκάζοντάς τους να λύσουν την πολιορκία.

Όμως, αποχωρώντας, είπαν να στείλουν ένα βιολογικό «σουβενίρ» στους εχθρούς τους. Έδεσαν σε καταπέλτες πανουκλιασμένα πτώματα και τα εκσφενδόνισαν προς την Κάφφα! Οι Γενοβέζοι, που «ψυλλιάστηκαν» την κατάσταση, τα πέταξαν αμέσως στη θάλασσα, αλλά ήταν πλέον αργά! Σε λίγες μέρες, η πόλη ασθενούσε και δώδεκα γαλέρες, φορτωμένες με πανικόβλητους κατοίκους έφευγαν για να γλιτώσουν! Μάταια, όμως, διότι, φτάνοντας στην Κωνσταντινούπολη, πολλοί απ' αυτούς βρισκόνταν σε άθλια κατάσταση. Οι Βυζαντινοί, ανυποψίαστοι για το κακό που είχε φτάσει στα λιμάνια τους, βρέθηκαν σύντομα να αποδεκατίζονται. Ένα από τα θύματα υπήρξε και ο πρίγκιπας Ανδρόνικος Καντακουζηνός, ο γιος του αυτοκράτορα Ιωάννη ΣΤ'!

Και τα γενοβέζικα πλοία, γεμάτα αρουραίους, ψύλλους και πανουκλιασμένους, συνέχισαν τη θανάσιμη πορεία τους και τον Οκτώβριο του ίδιου έτους έφτασαν, όπως είδαμε, στη Μεσσήνη. Όταν οι ντόπιοι κατάλαβαν τι συνέβαινε, ήταν αργά. Φεύγοντας από την πόλη, έντρομοι, έσπειραν τη νόσο σε όλη τη Νότια Ιταλία. Τα γενοβέζικα πλοία, από την άλλη, κατευθύνθηκαν προς τη Βόρεια Ιταλία και τη Μασσαλία. Έτσι, μέχρι την άνοιξη του 1348, η πανούκλα θα χτυπούσε με απίστευτη σφοδρότητα τη Γαλλία και την Ισπανία και, το ίδιο καλοκαίρι, θα έφτανε στα αγγλικά λιμάνια. Οι Σκωτσέζοι πίστεψαν ότι ο Θεός εκδικείται τους Άγγλους και το 1350 εισέβαλαν στην Αγγλία για να την

αποτελειώσουν. Αρρώστησαν, γύρισαν στην πατρίδα τους και σύντομα όλη η Σκωτία ασθενούσε. Και η πανούκλα συνέχισε ακάθεκτη την πορεία της. Μέχρι το 1353, θα χτυπούσε τη Σκανδιναβία και τη Βαλτική, έως ότου κλείσει τις φονικές δαγκάνες της στη Ρωσία!

Συνολικά, υπολογίζεται πως χάθηκε περίπου το ένα τρίτο των Ευρωπαίων της εποχής, δηλαδή κάπου 25.000.000 άνθρωποι, ενώ, προσθέτοντας τους Βορειοαφρικανούς και τους Ασιάτες, οι εκτιμήσεις φτάνουν μέχρι και τους 200.000.000! Ποιες ήταν, λοιπόν, οι συνθήκες εκείνες που ευνόησαν μια τέτοια ταχεία και φονική εξάπλωση; Για να κατανοήσουμε το φαινόμενο, πρέπει να δούμε πώς ζούσαν οι Ευρωπαίοι λίγες δεκαετίες πριν τον Μαύρο Θάνατο.

Μια δύσκολη ζωή

Από τον 11ο αιώνα και μετά, είναι γεγονός πως ο ευρωπαϊκός πληθυσμός διαρκώς αυξανόταν, έχοντας πια ξεπεράσει το όριο βιωσιμότητάς του. Τι σημαίνει αυτό; Πως τόσο οι επιστημονικές γνώσεις όσο και τα τεχνολογικά μέσα για την καλλιέργεια της γης και την παραγωγή τροφής ήταν ξεπερασμένα. Επιπλέον, η ίδια η γη δεν επαρκούσε πια και οι αγρότες αφάνιζαν διαρκώς τα μεγάλα δάση και τους βάλτους. Συν τοις άλλοις, το προϊόν της εργασίας των πολλών και εξαθλιωμένων χωρικών το καρπώνονταν οι λίγοι φεουδάρχες, που κατείχαν και τη γη και τα μέσα για την παραγωγή.

Αλλά τα πράγματα δεν ήταν ανθηρά ούτε και για τους αφέντες. Οι ιπποτικές κονταρομαχίες, οι χαμηλοβλεπούσες δεσποσύνες και οι γυρολόγοι τροβαδούροι ανήκαν στο παρελθόν. Οι ευγενείς της εποχής είχαν γίνει λιγάκι αγενείς, καθώς τα χρέη και η ανέχεια τους ωθούσαν να οργανώνονται σε συμμορίες, κατακλέβοντας την ύπαιθρο και τους διερχόμενους εμπόρους, ενώ οι μεταξύ τους πόλεμοι δεν έλειπαν από καμία σεζόν. Μάλιστα, το 1337, για κάτι κληρονομικές διαφορές μεταξύ του Γάλλου και του Άγγλου βασιλιά, θα ξεσπούσε ο Εκατονταετής Πόλεμος – ένας πόλεμος 116 χρόνων, που θα προκαλούσε ατέλειωτες λεηλασίες και σφαγές και θα αφάνιζε το ανφάν γκατέ της αγγλο-γαλλικής ιπποσύνης.

Και σαν να μην έφταναν όλα αυτά, από τα μέσα του 13ου αιώνα προστέθηκε και μια αλλαγή του κλίματος, που έκανε την Ευρώπη ψυχρότερη, καταστρέφοντας ή περιορίζοντας τις καλλιέργειες και την κτηνοτροφία. Το 1333, φερ' ειπείν, βροχές και πλημμύρες ρήμαξαν την

Τοσκάνη, ενώ το 1343 ένα παλιρροϊκό κύμα ισοπέδωσε το λιμάνι του Αμάλφι στην Ιταλία. Και αφού όλα πήγαιναν από το κακό στο χειρότερο, πολλοί χωρικοί, αγανακτισμένοι και πεινασμένοι, το έσκαγαν από τον άρχοντά τους, για μια καλύτερη ζωή στις πόλεις. Αλλά και αρκετοί φεουδάρχες πήγαιναν να ζήσουν εκεί, διότι, στην κατάσταση που βρίσκονταν, προτιμούσαν να 'ναι δεύτεροι στην πόλη, παρά πρώτοι στο χωριό!

Μέσα στα τείχη της πόλης, οι άνθρωποι της υπαίθρου συναντούσαν έναν άλλο κόσμο. Εκεί τον έλεγχο είχαν οι αστοί, δηλαδή οι έμποροι, οι μαγαζάτορες και οι κάθε λογής αρχιμάστορες, που αντάλλαζαν αγαθά με χρήματα, παρακολουθούσαν τις κυριακάτικες λειτουργίες σε τεράστιους καθεδρικούς με υπέροχα γλυπτά και βιτρό, και σπούδαζαν τα παιδιά τους στα πανεπιστήμια.

Στα πανεπιστήμια αυτά, οι θεολόγοι και οι φιλόσοφοι σχολίαζαν τον Αριστοτέλη και, ενίοτε, πιάνονταν μούσι με μούσι, για την πιο σωστή ερμηνεία του. Βέβαια, όλα αυτά δεν αφορούσαν τους φτωχούς και ανειδίκευτους εργάτες, που δούλευαν για ψίχουλα και ζούσαν σε σπίτια σκοτεινά και πνιγηρά, χαμένα στα δαιδαλώδη και γεμάτα με ακαθαρσίες και αρουραίους σοκάκια.

Αντιμέτωποι με το κακό

Καταλαβαίνουμε, λοιπόν, πως σε μια Ευρώπη υπερκατοικημένη, με πολέμους, λεηλασίες, καιρικές αναποδιές και φτωχές σοδειές, το ανοσοποιητικό των κατοίκων της ήταν άκρως ευάλωτο απέναντι σε μια λοιμώδη νόσο, τόσο μεταδοτική όσο η πανούκλα. Επιπλέον, η ιατρική του 14ου αιώνα, με τις γνώσεις και τα μέσα που διέθετε, αδυνατούσε να αντιμετωπίσει όχι μονάχα τις συμφορές, αλλά και απλές ασθένειες, όπως την κοινή γρίπη.

Οι γιατροί διδάσκονταν στα πανεπιστήμια τη λογική και τη φιλοσοφία του Αριστοτέλη, διάβαζαν τις πραγματείες του Ιπποκράτη, του Γαληνού και του Διοσκουρίδη, ενώ μάθαιναν να σχεδιάζουν αστρολογικούς χάρτες για τη διάγνωση και τη θεραπεία των αρρώστων.

Σε πρακτικό επίπεδο, εξέταζαν πτώματα γουρουνιών και ανθρώπων (συνήθως εγκληματιών), μάθαιναν να εξετάζουν τον σφυγμό των ζωντανών, ενώ μελετούσαν το χρώμα, την οσμή και τη γεύση των ούρων, που είχαν να πουν πολλά για το συκώτι και τα νεφρά του ασθενούς. Φυσικά, αγνοούσαν την ύπαρξη των μικροβίων και απέδιδαν τις

αρρώστιες στη θέση των πλανητών, στη θέληση του Θεού και στις διαταραχές των χυμών του ανθρώπινου σώματος – το αίμα, το φλέγμα, τη μαύρη και την κίτρινη χολή.

Οι θεραπείες που συνήθως πρότειναν οι επαγγελματίες γιατροί ήταν οι δίαιτες, η άσκηση, τα καθαρτικά, τα κλύσματα και οι αφαιμάξεις, ενώ συνταγογραφούσαν φάρμακα που περιείχαν βότανα, ορυκτά και ζωικά συστατικά, παρασκευασμένα στις κατάλληλες πλανητικές ώρες και μέρες. Ασφαλώς, τα περισσότερα από αυτά ήταν αναποτελεσματικά ή και επικίνδυνα. Η κοπριά γουρουινών, για παράδειγμα, θεωρούνταν καταπληκτικό φάρμακο για τη ρινορραγία, ενώ το συκώτι βατράχου ήταν ό,τι έπρεπε για την επιληψία!

Οι γιατροί με εγχειρήσεις δεν πολυασχολούνταν. Τα ντελικάτα χέρια τους δεν ήταν για να δένουν επιδέσμους σε σπασμένα κόκαλα και να αφαιρούν πέτρες από ουροδόχους κύστες. Τούτα τα χειρωνακτικά ήταν για τους ταπεινούς! Άλλωστε, οι μεσαιωνικές εγχειρήσεις δεν είχαν τίποτα το συναρπαστικό ούτε το ηρωικό. Οι μόνοι ήρωες ήταν οι ασθενείς, που, με ήπια ή και καθόλου αναισθησία, υποβάλλονταν σε κρανιακούς τρυπανισμούς και αφαιρέσεις δοντιών!

Πάντως, στις βασιλικές αυλές και στα παπικά παλάτια υπήρχαν και γιατροί και χειρουργοί, έτοιμοι να κουράρουν τους πλούσιους πελάτες τους, ενώ γιατροί υπήρχαν και στα νοσοκομεία των πόλεων, όπου στοιβάζονταν εκατοντάδες φτωχοί, περιμένοντας τη θεραπεία που θα τους αποτελειώσει.

Με τέτοιο οπλοστάσιο γνώσεων και μεθόδων, λοιπόν, οι Ευρωπαίοι γιατροί υποδέχτηκαν την πανούκλα! Οι σοφοί του πανεπιστημίου του Παρισιού, όπως και ο Ντε Σολιάκ, αποφάνθηκαν ότι ο αέρας είχε δηλητηριαστεί λόγω της πλανητικής συνόδου, που συνέβη το 1345! Βέβαια, δεν χρειαζόταν κάποια σύνοδος για να προβλέψει κανείς το κακό. Με τόσες συμφορές που ξέσπαγαν κάθε λίγο και λιγάκι, οποιαδήποτε πλανητική συνάντηση ή ακόμα και ένας κομήτης στον νυχτερινό ουρανό αρκούσε, για να προφητεύσει κανείς αρρώστιες, πολέμους και λιμοκτονίες.

Πάντως, οι γιατροί πρότειναν αμέσως κάποιες συνταγές για τη θεραπεία της πανούκλας, που ποικίλλαν τόσο σε υλικά, όσο και σε φαντασία. Πάνω στα αποστήματα, έλεγαν, πως έπρεπε να τοποθετούνται καταπλάσματα με πολύ ψιλοκομμένου φιδιού, σωθικά περιστεριού και στουμπισμένο κρεμμύδι, ενώ ο άρρωστος έπρεπε να πίνει μονορούφι ένα σκεύασμα ξιδιού με αρσενικό, υδράργυρο και τρίμματα

μετάλλων! Μάλλον μπορούμε να μαντέψουμε πόσοι σώθηκαν με τέτοιες θεραπείες. Κανέννας!

Η Εκκλησία, πάλι, θεωρούσε την πανούκλα θεόσταλη. Ο Θεός είχε επιτρέψει στους δαίμονες να δηλητηριάσουν τον αέρα και να βασανίσουν την ανθρωπότητα για τις αμαρτίες της! Αρχικά, προτάθηκαν οι εξομολογήσεις και οργανώθηκαν μαζικές προσευχές και λιτανείες. Πολύ γρήγορα όμως, οι επίσκοποι και οι ιερείς κατάλαβαν πως τίποτα δεν γινόταν. Πολλοί πέθαναν, ενώ άλλοι εγκατέλειψαν τις ενορίες τους και το έβαλαν στα πόδια, αφήνοντας τους πιστούς στο έλεος του Θεού ή, μάλλον, στα νύχια του Διαβόλου. Μονάχα κάτι φραγκισκανοί καλόγεροι απέμειναν να παρηγορούν τους αρρώστους και να θάβουν τους νεκρούς, έως ότου άρχισαν να ασθενούν και οι ίδιοι. Έτσι, οι αρρώστοι κατέλιξαν να φεύγουν, όπως ήρθαν στον κόσμο: μόνοι!

Από την άλλη, ο πάπας Κλήμης κλειδώθηκε με την ερωμένη του στα διαμερίσματά του. Και, ακολουθώντας τις οδηγίες του γιατρού Ντε Σολιάκ, ζούσε ανάμεσα σε δύο εστίες φωτιάς, που έκαιγαν νυχθημερόν και εξαγνίζαν τον δηλητηριασμένο αέρα. Τελικά, ο Κλήμης γλίτωσε, αλλά η μισή Αβινιόν αποδεκατίστηκε! Ακόμα και ο Ντε Σολιάκ αρρώστησε, αλλά κατάφερε να ανακάμψει και κατέγραψε κάποιες παρατηρήσεις για τα συμπτώματα, την εξέλιξη και τη θεραπεία της νόσου. Μάλιστα, ήταν αυτός που κατάφερε να διακρίνει τις δύο από τις τρεις μορφές της πανώλης: τη βουβωνική, που προσβάλλει τους λεμφαδένες και τη βουβωνική χώρα, και την πνευμονική, που πλήττει τους πνεύμονες! Δεν είχε εντοπίσει, μονάχα, τη σηψαιμική πανώλη, που προσβάλλει το αίμα – μια μορφή της ασθένειας που θα γινόταν γνωστή αργότερα.

Ο αποδιοπομπαίος τράγος

Και, καθώς η πανούκλα θέριζε ψυχές, κάποιοι απελπισμένοι σκέφτηκαν να καταφύγουν σε μαγικά τελετουργικά, ενώ κάποιοι άλλοι άρχισαν να αυτομαστιγώνονται δημοσίως. Με το φραγγέλιο στο χέρι περνούσαν από πόλεις και χωριά, δήλωναν μετανοημένοι, χόρευαν και έκαναν μυστήρια τελετουργικά και καλούσαν τον κόσμο να τους ακολουθήσει στην εξιλέωση! Ενίοτε προκαλούσαν ταραχές και δήλωναν με βεβαιότητα πως για όλα εκείνα τα δεινά έφταιγαν οι ξένοι και πρώτοι απ' όλους οι Εβραίοι!

Οι Εβραίοι στη λαϊκή κουλτούρα της Ευρώπης αποτελούσαν τον μισητό εχθρό, καθώς θεωρούνταν υπεύθυνοι για τη σταύρωση του

Ιησού. Ωστόσο, η ύπαρξή τους ήταν απαραίτητη για να επιβεβαιώνεται η αλήθεια της Αγίας Γραφής, αφού εκείνοι ήταν οι πρώτοι που είχαν συνάψει Διαθήκη με τον Θεό – γεγονός που πυροδοτούσε ακόμα περισσότερο τον φθόνο και το μίσος των αγράμματων χριστιανικών πληθυσμών. Ασφαλώς, οι Εβραίοι δεν επιτρεπόταν να κατοικούν μέσα στις χριστιανικές κοινότητες με τα ίδια δικαιώματα. Γι' αυτό, ζούσαν σε δικές τους συνοικίες, έξω από τα τείχη των πόλεων.

Και, καθώς δεν μπορούσαν να κατέχουν γη και αξιώματα, επιβίωναν, ως επί το πλείστον, από τεχνικά επαγγέλματα, εμπορικές δραστηριότητες και τον δανεισμό με τόκο, αφού η τοκογλυφία ήταν θεωρητικά απαγορευμένη για τους χριστιανούς. Έτσι, οι φεουδάρχες και οι επίσκοποι χρειαζόνταν τους «δολοφόνους του Θεού» για να δανείζονται ρευστό και να χρηματοδοτούν την πολυτελή ζωή τους. Όμως, όταν έβρισκαν την κατάλληλη ευκαιρία, υποκινούσαν ταραχές και διωγμούς εναντίον τους, για να ξεφορτώνονται τα χρέη τους και να απαλλάσσονται από τους δανειστές τους. Να, λοιπόν, που το 1347 παρουσιάστηκε μια τέτοια καταπληκτική ευκαιρία για μαζική διαγραφή χρεών και κατάσχεση περιουσιών!

Η φήμη ξεκίνησε αρχικά από την Ισπανία, όπου οι εβραϊκές κοινότητες ήταν πολυπληθείς. Όπως διαδόθηκε, τούτοι οι «αχρείοι» είχαν δηλητηριάσει τα πηγάδια για να εξοντώσουν τους καλούς χριστιανούς. Κανείς δεν έδωσε σημασία στο γεγονός πως η πανούκλα σκότωνε τους πάντες, ανεξαρτήτως φυλής και θρησκευματος. Το μόνο που χρειαζόνταν οι άνθρωποι ήταν ένας αποδιοπομπαίος τράγος, ένας τράγος για να τον φορτώσουν με τις ανομίες και τα παραπτώματά τους και να τον ξαποστείλουν στην έρημο, όπως συνήθιζαν να κάνουν οι αρχαίοι Εβραίοι. Ιδού λοιπόν η «τραγική» ειρωνεία! Οι Εβραίοι, μέσα στη συμφορά της πανούκλας, έγιναν ο τράγος και, έτσι, οι διώξεις τους πήραν κατακλυσμαίες διαστάσεις!

Με άγριους βασανισμούς, από την Καταλονία και την Προβηγκία ως τη Ρηνανία, οι δύστυχοι εκείνοι άνθρωποι ομολογούσαν πως έριξαν μαγικά φίλτρα στα νερά, φτιαγμένα από έντομα, ανθρώπινες καρδιές και βεβηλωμένες όστιες! Οι σφαγές και οι δημόσιες πυρές δεν είχαν τελειωμό! Σε ορισμένες περιοχές, οι διωκόμενοι έφτασαν να αυτοκτονούν ομαδικά και κανείς δεν άκουγε τον πάπα, που, μέσα από τα επτασφράγιστα διαμερίσματά του, διακήρυττε την εβραϊκή αθώτητα και την ενοχή του Διαβόλου!

Από την άλλη, οι κοσμικοί άρχοντες καταδίκάζαν τις επιθέσεις μεν, αλλά στην πράξη έκαναν από ελάχιστα ως τίποτα. Ο αυτοκράτορας

στη Γερμανία, μάλιστα, ο Κάρολος Δ΄, έδινε διαρκώς αμνηστία στους πλιατσικολόγους υπηκόους του, προσφέροντας σε επισκόπους και ευγενείς τις περιουσίες όσων Εβραίων είχαν ήδη φονευθεί ή επρόκειτο να φονευθούν! Συνολικά, στη Γερμανία και σε όλη την Ευρώπη αφανίστηκαν πάνω από 200 εβραϊκές κοινότητες!

Κάποιοι γλίτωσαν και κάποιοι το έριξαν έξω

Μα ήταν δυνατόν οι άρχοντες, οι επίσκοποι και οι βασιλείς, μέσα σε μια τέτοια καταστροφή, να έχουν το χρήμα στο μυαλό τους; Και γιατί όχι; Business is business! Η πανούκλα να μεν σκότωνε, αλλά οι πλούσιοι είχαν σαφώς καλύτερες πιθανότητες επιβίωσης, αφού, εγκαταλείποντας τις πόλεις, κατέφευγαν στην απομόνωση των εξοχικών τους πύργων. Ίσως ο μόνος εστεμμένος που πέθανε από την πανούκλα ήταν ο Αλφόνσο ΙΑ΄ της Καστίλης, κατά τη διάρκεια της πολιορκίας του αραβικού Γιβραλτάρ.

Πάντως, πέρα από τους πλούσιους και ισχυρούς, υπήρξαν και ολόκληρες κοινότητες, που τα έβαλαν κάτω και με ψυχραιμία πήραν αποφάσεις που, σε μεγάλο βαθμό, τους έσωσαν τη ζωή. Η Βενετία, επί παραδείγματι, από το 1348, επέβαλε σαράντα μέρες απομόνωση – δηλαδή καραντίνα– στα πληρώματα των πλοίων που έφταναν στα λιμάνια της, ενώ οι Μιλανέζοι σφράγισαν τις πύλες της πόλης τους. Και όταν, άγνωστο πώς, μολύνθηκαν κάποια μιλανέζικα σπίτια, ο κυβερνήτης διέταξε να χτιστούν οι πόρτες και τα παράθυρά τους, με όλο το έμπυχο περιεχόμενό τους! Σκληρό, αλλά, όπως αποδείχτηκε, άκρως αποτελεσματικό!

Στη Σκανδιναβία πάλι, οι Νορβηγοί και οι Σουηδοί, που έφερναν στα λιμάνια τους σιτηρά από την Ευρώπη, μολύνθηκαν και αποδεκατίστηκαν, ενώ, αντιθέτως, οι γείτονές τους, οι νομαδικοί Σάαμι, που μετακινούνταν διαρκώς με τα έλκηθρα και τρέφονταν με παστά ψάρια και ταράνδους, είχαν ελάχιστες απώλειες!

Ωστόσο, υπήρξε και μια άλλη οπτική στο ζήτημα. Στη Φλωρεντία, όπου χάθηκαν τα δύο τρίτα του πληθυσμού, ο συγγραφέας του *Δεκαήμερου*, Βοκκάκιος, μας λέει πως κάποιοι είδαν πιο YOLO την κατάσταση, οργάνωσαν plague parties και, επιδιόμενοι σε ανήκουστα όργια, ακολασίες και κραιπάλες, διασκέδασαν μέχρι θανάτου, στην κυριολεξία!

Ιστορικές παρανοήσεις

Και τώρα θα εξετάσουμε μια παράξενη ιστορία, αρκετά διαδεδομένη σήμερα, που θέλει τον πάπα Γρηγόριο Θ' «υπεύθυνο» για την ταχεία εξάπλωση της πανούκλας του 14ου αιώνα. Λέγεται, λοιπόν, πως τούτος ο ιερωμένος, με διάταγμά του το 1233 ζήτησε να εξοντωθούν οι γάτες απ' άκρη σ' άκρη της Ευρώπης, με το σκεπτικό πως τα ζώα αυτά υπηρετούσαν τον Σατανά! Έτσι, ελλείψει φυσικών εχθρών, οι αρουραίοι, παρέα με τους ψύλλους πάντοτε, πολλαπλασιάστηκαν, φέρνοντας τα γνωστά αποτελέσματα!

Όντως, όμως, έλειψαν οι γάτες και χόρεψαν οι ποντικοί; Ο παράξενος αυτός συσχετισμός δείχνει να μην έχει καμία ιστορική και επιστημονική βάση. Κατ' αρχάς, το διάταγμα του Γρηγορίου δεν αφορούσε ολόκληρη την Ευρώπη, αλλά μια συγκεκριμένη περιοχή της γερμανικής Ρηνανίας. Εκεί, ένας ευφάνταστος ανακριτής, ο Κόνραντ Φον Μάλμπουργκ, ισχυριζόταν, με επιστολές που έστειλε στη Ρώμη, πως κάτι Γερμανοί σατανιστές φιλούσαν οπίσθια μαύρων γατιών στα διαβολικά τελετουργικά τους! Έτσι, πήρε την παπική άδεια να εξολοθρεύσει τις γάτες της περιοχής...

Επίσης, είναι αδιαμφισβήτητο γεγονός πως, από το 1233 έως την εποχή της πανδημίας, είχε μεσολαβήσει πάνω από ένας αιώνας. Ακόμα και αν είχε επικρατήσει πανευρωπαϊκή αντι-γατίσια υστερία, πολλά από τα συμπαθέστατα αιλουροειδή θα είχαν καταφέρει να διαφύγουν στους αγρούς και να αναπαραχθούν σε ικανοποιητικό βαθμό μέχρι το 1347. Επιπλέον, ας μη ξεχνάμε ότι οι ψύλλοι δεν ευδοκιμούν μόνο στο ποντικίσιο τρίχωμα, αλλά και στο γατίσιο. Άρα, απορρίπτεται και ο ισχυρισμός πως, αν υπήρχαν περισσότερες γάτες και λιγότερα τρωκτικά, μάλλον θα ανακοπτόταν η πανούκλα.

Άλλη μια παρανόηση σχετικά με την πανδημία του 14ου αιώνα έχει να κάνει με το λεγόμενο «κουστούμι των γιατρών της πανώλης». Η γνωστή από την εικονογραφία ενδυμασία, πράγματι, είχε γίνει ανάρπαστη στους ιατρικούς κύκλους, αλλά όχι σε εκείνο το ξέσπασμα της πανούκλας. Εμφανίστηκε 300 χρόνια αργότερα και η σύλληψή της ανήκε στον Σαρλ ντε Λορμ, τον γιατρό του Γάλλου βασιλιά Λουδοβίκου ΙΓ'. Οπότε, τη συναντάμε συχνά σε απεικονίσεις από την επιδημία πανούκλας του Λονδίνου, το 1665, αλλά ποτέ σε εικόνες από την εποχή του Μαύρου Θανάτου!

Όμως, αφού αναφερθήκαμε στο δυσοίωνα αυτό κουστούμι, ας δούμε λιγάκι το πατρών του. Το σύνολο, λοιπόν, απαρτιζόταν από ένα

Ο γιατρός
της πανώλης

ολόσωμο, δερμάτινο πανωφόρι, αλειμμένο με λίπος για περισσότερη στεγανοποίηση, μία κουκούλα, γάντια και δερμάτινες μπότες ως το γόνατο! Ένα κερωμένο πλατύγυρο καπέλο κάλυπτε το κεφάλι, ενώ στο πρόσωπο τοποθετούνταν μια άκρως εντυπωσιακή, δερμάτινη μάσκα σε σχήμα ράμφους! Το κυρτό ράμφος παραγεμιζόταν με καμφορά, μπαχαρικά και βότανα, που υποτίθεται πως προστάτευαν από τον δαιμονισμένο αέρα και τη δυσωδία των πτωμάτων.

Τη σύνθεσηση ολοκληρώναν δύο γυάλινοι φακοί, για την προστασία των ματιών, και ένα κομψό μπαστούνι, χρήσιμο για το άνοιγμα των

αποστημάτων και, ενίοτε, το ράπισμα των ασθενών, σε περίπτωση που έκαναν την αποκοτιά να αγγίζουν τον επιστήμονα! Η συγκεκριμένη στολή μπορεί να μην ήταν ό,τι πιο εξελιγμένο για την αντιμετώπιση των λοιμωδών νόσων, αλλά δεν άφηνε τον γιατρό τελείως απροστάτευτο. Μάλλον βοηθούσε πολύ το μπαστούνι...

Η επόμενη μέρα

Τι κληρονομιά άφησε η πανδημία της πανούκλας στην Ευρώπη; Κατ' αρχάς, ο θάνατος τόσων εκατομμυρίων ανθρώπων αφάνισε ολόκληρα χωριά και άφησε αραιοκατοικημένες πόλεις. Όμως, η ζωή έπρεπε να συνεχιστεί και οι χωρικοί, όσοι είχαν απομείνει δηλαδή, να γυρίσουν στα χωράφια και στα ζώα. Πολλοί από αυτούς, ωστόσο, προτίμησαν να αναζητήσουν την τύχη τους στις πόλεις. Ελλείψει εργατικών χεριών, λοιπόν, οι γαιοκτήμονες αναγκάστηκαν να βάλουν το χέρι στο πουγκί και να προσφέρουν μια καλύτερη αμοιβή. Η εργασία, συνεπώς, θα βελτιωνόταν και σταδιακά θα εκχρηματιζόταν!

Επίσης, λιγότερος πληθυσμός σήμαινε μικρότερη ανάγκη για σιτηρά. Ως εκ τούτου, οι Άγγλοι θα στρέφονταν στα πρόβατα και στα υφαντά τους, οι Γάλλοι στα κρασιά τους, οι Σουηδοί στα υπέροχα βούτυρά τους και οι Γερμανοί στο κριθάρι και στις μπίρες τους. Και όλη αυτή την ποικιλία θα τη διακινούσαν και θα την αντάλλαζαν στις αγορές οι ανερχόμενοι έμποροι, θέτοντας έτσι τις βάσεις μια νέας οικονομίας, της καπιταλιστικής!

Αλλά δεν θα άλλαζε μονάχα η παραγωγή και η οικονομία. Μετά από ένα τέτοιο σοκ, οι Ευρωπαίοι άρχισαν να αμφισβητούν τα ως τότε δεδομένα. Οι κληρικοί, όχι μόνο είχαν αποτύχει να τους σώσουν, αλλά, στην πιο δύσκολη στιγμή δεν βρίσκονταν καν εκεί να τους παρηγορούν. Οι γιατροί, πάλι, με τα κοκτέιλ ξιδιών και πολτοποιημένων φιδιών είχαν αποδειχτεί ανίκανοι και επικίνδυνοι. Σίγουρα ο Γαληνός, οι πλανήτες και τα κακά δαιμόνια έπρεπε να επανεξεταστούν και η γνώση να τεθεί σε νέα, πιο ορθολογικά θεμέλια. Ο Μαύρος Θάνατος θα άνοιγε, λοιπόν, τον δρόμο για μια ιατρική βασισμένη περισσότερο στο πείραμα και στην παρατήρηση, παρά στις αυθεντίες και στη φαντασία.

Βέβαια, κανείς δεν ισχυρίζεται πως ξαφνικά η ζωή έγινε ρόδινη. Η πανούκλα θα συνέχιζε να σκοτώνει τους ανθρώπους, ανά τακτά διαστήματα και για πολλούς αιώνες ακόμα, και οι γιατροί θα απείχαν πολύ από το να κατανοήσουν τη φύση των ασθενειών. Και οι φεουδάρχες

μπορεί να έχασαν την παλιά τους δύναμη, όμως δεν έπαψαν να αδικούν τους πληβείους, ούτε οι πλούσιοι να εκμεταλλεύονται τους φτωχούς.

Πολύ συχνά, λοιπόν, θα ξεσπούσαν ταραχές, που θα απειλούσαν τα προνόμια και τις εξουσίες των ισχυρών. Το 1358 οι εξαθλιωμένοι χωρικοί της Γαλλίας έκαψαν πύργους και έσφαξαν με μανία τους αφέντες τους. Το 1378 στη Φλωρεντία επαναστάτησαν οι εργάτες και για λίγο διάστημα κυβέρνησαν την πόλη. Το 1381 οι Άγγλοι δουλοπάροικοι βάδισαν κατά του Λονδίνου και εκτέλεσαν τον λόρδο καγκελάριο της χώρας. Όμως, κάθε εξέγερση και κάθε ανατροπή ήταν καταδικασμένη να πνιγεί στο αίμα. Οι Ευρωπαίοι έπρεπε να βιώσουν αμέτρητες συμφορές και κρίσεις, μέχρι να απαλλαγούν από τη φεουδαρχική τυραννία. Και έπρεπε να διανύσουν πολύ δρόμο, μέχρι να αφήσουν πίσω τους τη μεσαιωνική κακοδαιμονία. Ωστόσο, το πιο πυκνό σκοτάδι έδειχνε να υποχωρεί. Η Ευρώπη θα έβγαινε από έναν βαρύ χειμώνα και όλα έδειχναν πως ήταν έτοιμη να υποδεχτεί την άνοιξη!

Η ΝΕΑ ΕΠΟΧΗ

Ο Καθεδρικός
Ναός της Φλωρεντίας

Το 1399 η Ρώμη βρισκόταν σε αναβρασμό! Εκείνοι οι φωνακλάδες, που αυτομαστιγώνονταν και ξεσήκωναν τον κόσμο κατά την περίοδο της πανούκλας, έκαναν δυναμική επανεμφάνιση έξω από τα τείχη της Αιώνιας Πόλης. Φορώντας λευκούς μανδύες, με κόκκινους σταυρούς στην πλάτη και κουκούλες στο πρόσωπο, ακολουθούσαν έναν influencer που απαιτούσε μετάνοια και ταπεινότητα! Ο πάπας Βονιφάτιος Θ΄ ρώτησε να μάθει τι γύρευαν τούτοι οι ταραξίες.

«Λένε ότι έρχεται η Δευτέρα Παρουσία και ζητάνε να μετανοήσουμε, Αγιότατε!» του απάντησαν οι σύμβουλοί του.

«Ας μετανοήσουμε λοιπόν», αποκρίθηκε ο ποντίφικας και οι πύλες άνοιξαν.

Σε μερικές ώρες, ο αρχηγός των ταραχοποιών θα καιγόταν ζωντανός σε δημόσια θέα, και οι followers του θα διαλύονταν ατάκτως και σίγουρα πολύ μετανοημένοι!